

מלחמה זרה

פלשתינה-א"י ומלחמת
העולם השנייה 1935-

1942

דן דינר

מאגנט, 2024 | עמ' 221

רבים הם ספרי ההיסטוריה. מעטים הם ספרי ההיסטוריה הטובים. דלים עוד יותר הם ספרי ההיסטוריה המתוחכמים אך עם זאת הרציניים ואף המבריקים. ספרו של דן דינר, פרופסור אמריטוס להיסטוריה כללית באוניברסיטה העברית, שיך לקבוצה האחרונה. הספר הוא מלאכת מחשבת של כתיבה היסטורית שרק היסטוריון המצוי בשיא כושרו האינטלקטואלי יכול להוציא תחת ידו. בנקודה זו נדרש גילוי נאות: כותב ביקורת קצרה זו היה סטודנט של דינר ושמע ממקור ראשון את הרצאותיו. איני יכול אלא לשמוח על כך שקורטוב מתובנותיו של היסטוריון גדול זה זמין עכשיו לקורא הכללי.

הספר דן בתקופה שכבר כוסתה רבות בכתיבה ההיסטורית – תקופת מלחמת העולם השנייה. אך דינר מציע לנו להביט על תקופה זו מכיוון שונה וממרחב אחר: לא מגרמניה כלפי חוץ, אלא מן הדרום הגלובלי צפונה, במבט הלוכד את התנועות של המרחב הקולוניאלי. זאת, תוך התמקדות ייחודית בפלשתינה, המשמשת לדברי דינר "נקודת מפגש הן של ההיסטוריה הקונטנינטלית האירופית והן של ההיסטוריה הקולוניאלית הלא-אירופית".

הספר מכיל תובנות רבות והבחנות מרתקות. מפאת קוצר היריעה, אציין את מה שהיא נקודה חשובה ומרכזית בסיפור ההיסטורי

מסירת הידיעה על מחלת הילד, מספר הימים מהאשפוז להודעת הפטירה, או חיפושים אחר הילד לאחר ההיעלמות, נמצאו הבדלים ב־28 עד 74 אחוז מהעדויות לגבי ילד מסוים זה או אחר – כמעט תמיד בכיוון הנוח יותר לחשד בחטיפה. יש בכך כדי ללמד שוב על חולשותיה של העדות מן הזיכרון, השתנות הזיכרון לאורך הזמן, וההשפעה המוטיבציונית האפשרית שיש עליו; וכמובן, יש בכך כדי לבצר את פסילתו של סיפור החטיפה המאורגנת במסקנות שתי הוועדות. למאמר הוקדש ביד נדיבה מקום לנספח סטטיסטי מאיר עיניים.

יתר המאמרים עוסקים בטקסטים למיניהם. אנו מגלים את הקשר בין הרומן 'צל ידו' של חיים באר לסיפור של עגנון שגם בו משוחחים עם המתים על העבר היהודי (יעל בלבן); נחשפים למחזה שהיה פופולרי מאוד בתקופת היישוב ותחילת המדינה בקרב קבוצות חובבים אך לא הועלה על הבמה הרפטרוארית, מחזהו של אהרן אשמן 'החומה', המדמה את תקומת ישראל לימי שיבת ציון מבבל ומשאיר מקום גם לדעות חתרניות כלפי אתוס זה (מירה בלברג ויאיר ליפשיץ); ומתחקים אחר תוכנית בטלוויזיה הלימודית בשנות השבעים שדימתה, כאופנת הימים ההם, "משפטים" על שאלות מוסר – ועל המגמות התקופתיות שבחירותיה משקפות (איתן בר־יוסף וטליה דיסקין).

המגוון מעניין אפוא, וכשאנו מעלה הרהורים על ההווה, הוא לפחות מאיר מחדש את העבר. כל המאמרים זמינים גם לכל גולש באתר כתב העת.

צ"א

משם לקייב, הופצצה ונכבשה לזמן קצר בתחילת המלחמה ממש.

סיפורם של הימים ההם מובא אפוא מנקודת מבטה של אורחית בעיר המותקפת. לנה, אם יחידנית, חיתנה את בנה היחיד בתאריך היפה 22.2.22, שבו נכנסו כוחות רוסיה למחוזות מזרח אוקראינה "לשמירת הסדר" – עובדה שנשתכחה מרוב הרשומות, גם מספר זה, מאז הפלישה ה"רשמית" ב־24 באותו חודש. לנה מצאה מקלט במרתף של מגדל מגורים בבנייה, ובמהלך השבועיים שלאחר מכן הגיעו אליו עוד חוסים רבים. כעבור כשבועיים מולטו רובם, והיא ביניהם, אל גבול רומניה, והיא עצמה המשיכה משם לגרמניה.

מוקד נוסף הוא בית סבה של לנה, בכפר סמוך. הבית נשרף בידי הגרמנים במלחמת העולם השנייה ויושבי נטבחו. הסב ששרד בנה אותו מחדש, ועתה מצא בו מקלט כמה מבני המשפחה, ביניהם הוריה של לנה. הם התעקשו להיאחזו במקום גם כשלנה ובנה ברחו מאוקראינה. בעת בריחתה נודע ללנה על שריפת הבית בידי הרוסים הנסוגים.

אכן, הרבה מעבר לסיפור האישי מעורר־ההזדהות של הגיבורה ויקיריה, הרומן מייטיב להציג את המורכבות ההיסטורית האבסורדית לפעמים של הסכסוך בין אוקראינה לרוסיה, סכסוך שמוטיב ההאשמה ב"נאציזם" שזור לאורכו. אוקראינה היא גרעינה המקורי של ממלכת רוס, שהפכה לבת חורגת, מושא התעללות, של רוסיה הסובייטית. אוקראינה מוצגת כארצם של כל עממיה העתיקים, בכלל זה היהודים, וכמאהבת־משנאת של רוסיה. באנקדוטה אחת בספר, האוקראינים לא מאמינים, גם כשאומי הרוסים מפורשים, שאחיהם־למחצה יילחמו נגדם; באנקדוטה

שזור דינר: המזל ההיסטורי ששיחק ליישוב היהודי בארץ ישראל. דינר מצביע על קונטינגנטיות היסטורית שלא זכתה לתשומת לב מספקת בסיפור הציוני ואף הודחקה מטעמים שונים. מלחמת העולם השנייה, לדבריו, פסחה מעל היישוב היהודי בארץ ישראל. פסיחה זו הייתה עניין של מזל: הצלחה צבאית בריטית לבלום את כוחותיו של רומל באל־עלמיין, בלימה שלא היה בה שום דבר מובן מאליו. נותר רק להעלות על דעתנו מה היה מתרחש בתרחיש קונטרה־פקטואלי שבו הגרמנים היו מצליחים להניס את הבריטים מצפון אפריקה ולהביס את כוחותיהם בארץ ישראל.

אל לנו לשכוח אפוא שגורל יהודי ארץ ישראל היה שונה מגורלה של יהדות מזרח אירופה אך ורק הודות למקריית היסטורית, מקריות שהעלתה את העולם היהודי והמפעל הציוני כולו לנתיב פלשתינו־צנטרי.

ש"ב

האבן של לנה

תום בייקין־אוחיון

פנק, 2025 | 392 עמ'

זהו כמדומני רומן ישראלי ראשון ויחיד על מלחמת רוסיה נגד אוקראינה. תום בייקין־אוחיון מספר בו את סיפור ימיה הראשונים של המלחמה כפי שעברו על לנה (סוולנה), עורכת דין בת ארבעים ומשהו, תושבת העיר צ'רניהיב שבצפון אוקראינה, בת־דודתה של אשתו. זהו אם כן סיפור אמיתי, שפרטיו מושלמים מטבע הדברים מן הדמיון. צ'רניהיב הסמוכה לגבול עם בלארוס, ויושבת על הציר הראשי